

KRYSTYNA ŚWIETLIK

IERiGŻ-PIB

Dylematy rozwoju konsumpcji żywności w warunkach niestabilnej koniunktury

Wprowadzenie

Z rachunków narodowych i danych GUS o spożyciu w sektorze gospodarstw domowych wynika, że popyt konsumpcyjny, a zwłaszcza konsumpcja prywatna są „mocnymi stronami” naszej gospodarki. W 2012 r. wartość spożycia ogółem wyniosła 1 264 473,6 mln zł, w tym spożycia prywatnego – 980 362,0 zł, co stanowiło odpowiednio 79,3% i 61,5% PKB¹. Spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych osiągnęło 967 380,2 mln zł, tj. 76,5% całkowitego spożycia i 60,6% PKB². Główną pozycję w strukturze konsumpcji zajmuje żywność (drugą po użytkowaniu mieszkania i nośnikach energii). W 2012 r. na żywność i napoje bezalkoholowe ludność Polski przeznaczyła 179 139,0 mln zł, tj. 18,5% spożycia indywidualnego w sektorze gospodarstw domowych z dochodów osobistych i 11,2% PKB. Konsumpcja żywności jest więc istotnym składnikiem PKB, a jej zmiany są skorelowane z rozwojem społeczno-gospodarczym.

Zaburzenia na światowych rynkach finansowych zapoczątkowane w 2008 r., globalna recesja i kryzys zadłużeniowy części państw unii gospodarczej i walutowej doprowadziły do znacznego osłabienia aktywności gospodarki światowej, co nie pozostało bez wpływu na gospodarkę Polski. W latach 2009-2013 znacznemu spowolnieniu tempa wzrostu polskiego PKB towarzyszyły: stosunkowo wysokie bezrobocie i inflacja oraz niska dynamika realnych wynagrodzeń i dochodów ze świadczeń społecznych. Zjawiska te spowodowały wydatne zmniejszenie tempa wzrostu konsumpcji indywidualnej, w tym bezwzględną redukcję popytu na żywność. Zmiany indywidualnego spożycia w poszczególnych latach były odmienne, co łączyło się ze zmiennością jego uwarunkowań i różną siłą determinant wyznaczających tę wielkość.

¹ *Rocznik Statystyczny RP* (2013, s. 701 i 718). Zgodnie z nomenklaturą GUS, spożycie stanowi wartość produktów, tj. wyrobów i usług zużytych na zaspokojenie potrzeb ludności ogółem i obejmuje spożycie prywatne i spożycie publiczne. Do spożycia prywatnego zalicza się spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych (z dochodów osobistych) i spożycie w sektorze instytucji niekomercyjnych. *Rocznik Statystyczny RP* (2013, s. 692).

² *Rocznik Statystyczny RP* (2013, s. 701 i 718). Spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych (z dochodów osobistych) obejmuje wydatki poniesione przez ludność na zakup wyrobów i usług wycenianych w cenach płaconych przez konsumentów, wartość spożycia naturalnego produktów rolnych pochodzących z własnej produkcji, wycenianego w cenach skupu surowych, nieprzetworzonych produktów, wartość usług mieszkaniowych oraz zyski z inwestowania składek otwartych funduszy emerytalnych (OFE). *Rocznik Statystyczny RP* (2013, s. 692).

Po okresie silnego spowolnienia, w połowie 2013 r. gospodarka Polski weszła na ścieżkę wzrostu. Ożywieniu gospodarczemu sprzyjała poprawa globalnej koniunktury oraz sytuacji w kluczowych gospodarkach strefy euro. Wzrostowe tendencje w gospodarce utrwaliły się w I kwartale 2014 r. Wyraźne wzmocnienie aktywności w większości dziedzin, pozytywne zjawiska na rynku pracy, przyspieszenie dynamiki wzrostu płac realnych i poprawa nastrojów konsumenckich pozwalają przypuszczać, że w 2014 r. gospodarka Polski będzie się rozwijać głównie dzięki sile popytu wewnętrznego, w znacznej mierze opartego na konsumpcji prywatnej. Istnieje też szansa, że zahamowana zostanie spadkowa tendencja popytu na żywność. Dane statystyczne o gospodarce opublikowane na początku II kwartału br. oraz obserwacje rynku wewnętrznego sugerują taki rozwój wydarzeń. Brak oficjalnych danych o spożyciu żywności w 2013 r. i w pierwszych miesiącach 2014 r. skłania do poszukiwania symptomów jego ożywienia w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego, tworzących obszar jego uwarunkowań.

Celem prezentowanego artykułu jest przedstawienie głównych makroekonomicznych uwarunkowań spożycia żywności w 2013 r. na tle lat wcześniejszych, zobrażowanie skali jego zmian i wskazanie przewidywanych kierunków jego rozwoju w 2014 r. oraz identyfikacja najważniejszych czynników ryzyka sugerowanych projekcji. W pracy wykorzystano dane rachunków narodowych GUS, wyniki prowadzonych przez GUS badań budżetów gospodarstw domowych, wyniki badań NBP, Ministerstwa Finansów oraz innych krajowych i zagranicznych instytucji, jak również wyniki własnych analiz statystyki rynkowej. W badaniach zastosowano głównie metody analizy statystycznej i ekonomicznej.

Makroekonomiczny wymiar popytu na żywność w latach 2000-2012

Początek minionej dekady był w Polsce okresem osłabienia koniunktury, obniżenia tempa wzrostu dochodów ludności, spożycia indywidualnego i popytu na żywność w sektorze gospodarstw domowych. Spowolnienie dynamizmu gospodarczego miało charakter przejściowy, gdyż w 2003 r. polska gospodarka weszła ponownie na ścieżkę przyspieszonego rozwoju. Szczególnie szybkie tempo wzrostu PKB, wynoszące średnio 6,0%, odnotowano w latach 2006-2008. Ożywieniu gospodarczemu sprzyjało wzmocnienie eksportu związane z wejściem Polski do Unii Europejskiej i krajowego popytu konsumpcyjnego, stymulowanego przyrostem zatrudnienia i dochodów ludności. W 2008 r. w porównaniu z 2005 r. wzrost PKB wyniósł 19,2%, realnych dochodów do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych – 14,3%, a spożycia indywidualnego w sektorze gospodarstw domowych (z dochodów osobistych) – 16,4%, w tym spożycia żywności i napojów bezalkoholowych – 7,9%.

Polska gospodarka wykazała się stosunkowo dużą odpornością na światowy kryzys finansowy i globalną recesję z lat 2008-2009 (Claessens et al., 2014; Nawrot, 2009; Marczewski, et al., 2011). W 2009 r. wzrost gospodarczy w Polsce spowolnił do 1,6%, z 5,1% w roku poprzednim, ale stanowił jedyny dodatni wynik wśród państw UE-27, zapewniając Polsce miano „zielonej wyspy”. (Zgodnie z danymi MFW w 2009 r. dynamika PKB w gospodarce globalnej po raz pierwszy w okresie powojennym była ujemna i wyniosła -0,6%, wobec 2,8% w 2008 r.³. Według Eurostatu w 2009 r. w UE-27 gospodarka skurczyła się o 4,5%, a w strefie euro – o 4,4%⁴). Na wybuch kryzysu finansowego w świecie polska gospodarka odpowiedziała spowolnieniem tempa wzrostu konsumpcji w sektorze gospodarstw domowych, ale nie bezwzględny jej ograniczeniem. W 2009 r. w porównaniu z rokiem poprzednim spożycie indywidualne (z dochodów osobistych) zwiększyło się o 2,1%, wobec wzrostu o 5,7% w 2008 r., a spożycie żywności było nieznacznie (o 0,1%) większe niż rok wcześniej. Odnotowane w 2010 r. ożywienie w gospodarce światowej skutkowało przełamaniem negatywnych tendencji w polskiej gospodarce. W 2011 r. proces odbudowy gospodarki światowej spowolnił, lecz polska gospodarka rozwijała się nadal w stosunkowo wysokim tempie. W latach 2010-2011 PKB w Polsce zwiększał się średnio o 4,2%, podczas gdy w UE-27 o 1,8%. Główną siłą napędową naszej gospodarki był popyt konsumpcyjny, którego wkład we wzrost PKB wyniósł ok. 2 pkt. proc. (Świetlik, 2012)⁵. Zwiększył się głównie popyt na towary nieżywnościowe i usługi (o 5,9%), przy redukcji popytu na żywność (o 1,1%) – tablica 1.

W 2012 r. polska gospodarka, mimo wciąż wysokiej odporności, zaczęła dotkliwie odczuwać skutki rozprzestrzeniającej się drugiej fali światowego kryzysu, który na gruncie europejskim przerodził się w kryzys zadłużeniowy części państw unii gospodarczej i walutowej i doprowadził do ponownej recesji w strefie euro. Osłabienie wzrostu gospodarczego do 1,9% było efektem oddziaływania nie tylko czynników zewnętrznych, ale także wewnętrznych, związanych z procesem ograniczania nierównowagi w sektorze finansów publicznych. Towarzyszyło mu nasilenie się negatywnych zjawisk na krajowym rynku pracy, obniżenie dynamiki realnych dochodów gospodarstw domowych i wyhamowanie popytu konsumpcyjnego. Spożycie prywatne utraciło rolę stymulatora gospodarki. Rolę tę przejął eksport netto, przy czym poprawa salda wynikała głównie ze spadku wolumenu importu⁶.

³ *World Economic Outlook October 2012*, IMF, Washington, <http://www.imf.org> [dostęp: 30.05.2014]; *World Economic Outlook Update January 2013*, IMF, Washington, <http://www.imf.org> [dostęp: 30.05.2014].

⁴ *Real GDP growth rate*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 30.05.2014].

⁵ W 2011 r. w porównaniu z 2008 r. spożycie ogółem wzrosło o 7,8%, w tym indywidualne o 8,6%, a publiczne o 5,7%. Relatywnie wysokie tempo wzrostu popytu konsumpcyjnego, pomimo spowolnienia gospodarczego, osłabiło działanie niekorzystnych czynników związanych z kryzysem gospodarczym i przełożyło się na dodatnie, wyższe od średnich w Unii Europejskiej, wskaźniki dynamiki PKB.

⁶ *Informacja Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie zaktualizowanego szacunku PKB według kwartałów za lata 2012-2013*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

Tablica 1

**Dynamika PKB, dochodów realnych do dyspozycji brutto
i spożycia indywidualnego w sektorze gospodarstw domowych
(rok poprzedni = 100)**

Lata	PKB	Realne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych (według danych makroekonomicznych)	Spożycie indywidualne w sektorze gospodarstw domowych (z dochodów osobistych, w cenach stałych)	
			ogółem	żywność i napoje bezalkoholowe
2000	104,3	101,6	102,7	101,8
2001	101,2	102,6	102,3	102,1
2002	101,4	100,2	103,4	101,5
2003	103,9	101,2	102,1	100,2
2004	105,3	100,8	104,7	102,1
2005	103,6	101,5	102,1	101,4
2006	106,2	105,1	105,0	103,7
2007	106,8	104,4	104,9	101,6
2008	105,1	104,2	105,7	102,4
2009	101,6	103,5	102,1	100,1
2010	103,9	102,0	103,2	100,1
2011	104,5	101,3	102,6	98,8
2012	101,9	100,1	101,3	98,0
2013	101,6	101,9 ^a	100,8	99,0 ^a

^a Dane szacunkowe.

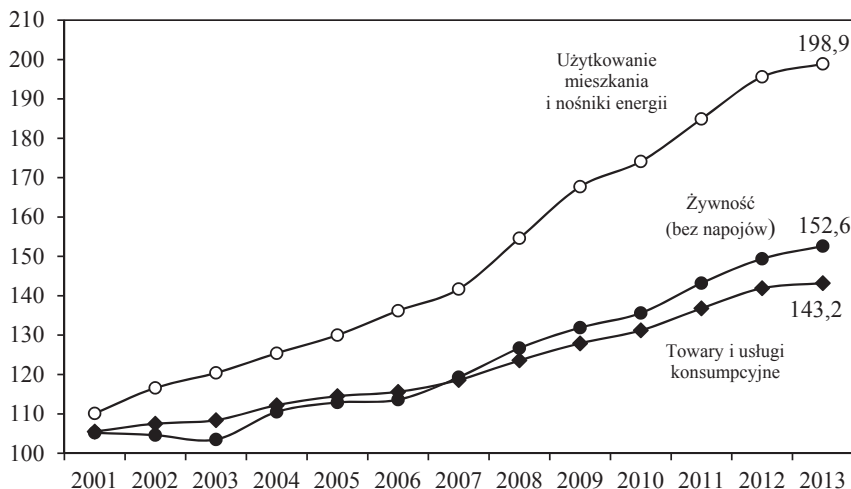
Źródło: Roczniki Statystyczne GUS z odpowiednich lat i szacunki własne.

Pogorszyły się rynkowe uwarunkowania dla konsumentów żywności. Wolno rosnące dochody i relatywne podrożenie żywności wraz z niekorzystnym rozwojem sytuacji podażowej na części krajowych rynków produktów spożywczych deprecjonowały popyt na żywność. W 2012 r. spożycie żywności w sektorze gospodarstw domowych obniżyło się o 2,0%, tj. bardziej niż w roku poprzednim. Dodatkowym czynnikiem hamującym tempo wzrostu wydatków żywnościowych gospodarstw domowych był wydatny wzrost pozażywnościowych kosztów utrzymania, związany ze wzrostem cen usług bytowych, stanowiących „sztywną pozycję” w budżetach rodzin, w tym zwłaszcza opłat za użytkowanie mieszkania, nośniki energii i transport (wykres 1).

Dostosowując wydatki do nowego poziomu i struktury cen, konsumenci zmuszeni byli do konstrukcji nowego koszyka dóbr i usług o zmniejszonym udziale żywności.

Wykres 1

Dynamika cen wybranych grup towarów i usług (2000=100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Oszczędzanie na żywności umożliwiło im realizację innych grup potrzeb (Świetlik et al., 2013).

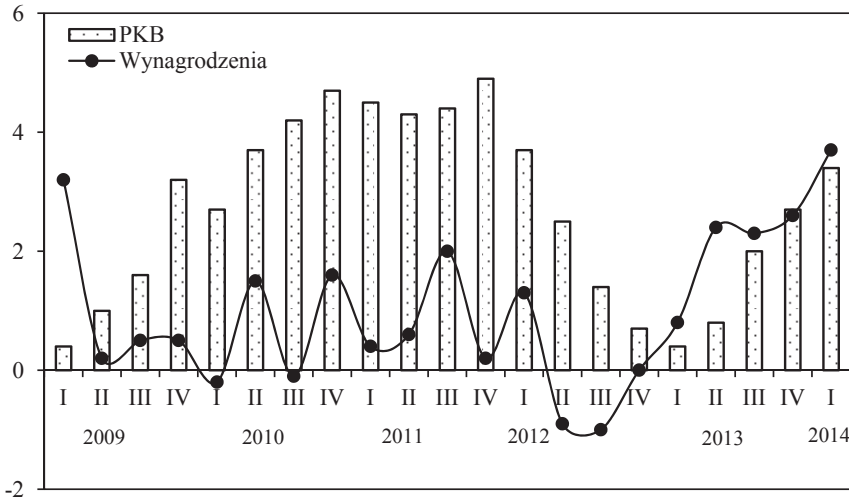
Konsumpcja żywności i jej uwarunkowania w 2013 r.

W 2013 r. gospodarka Polski pozostawała pod wpływem niekorzystnych uwarunkowań zewnętrznych, przy stopniowej poprawie koniunktury krajowej. Tempo wzrostu PKB wyniosło 1,6% (wobec 1,9% w 2012 r.) i rosło w kolejnych kwartałach: z 0,5% w I kwartale do 2,7% w IV kwartale (r/r) – wykres 2.

Ożywieniu gospodarce sprzyjała poprawa koniunktury w gospodarce światowej oraz w kluczowych gospodarkach strefy euro, w tym zwłaszcza Niemiec, będących naszym największym partnerem handlowym. Hamująco na rozwój aktywności polskiej gospodarki oddziaływały: istotne zmniejszenie tempa wzrostu absorpcji funduszy unijnych i powiązanych z nimi inwestycji publicznych w związku z kończącym się w 2015 r. rozliczeniem obecnej perspektywy finansowej UE, zacieśnienie polityki fiskalnej, skutkujące ograniczeniem wydatków sektora instytucji rządowych i samorządowych, oraz bariera popytu wewnętrznego, generowana przez umiarkowany wzrost płac, malejące zatrudnienie i zmniejszającą się skłonność konsumentów do finansowania konsumpcji kosztem spadku stopy oszczędzania.

Wykres 2

Kwartalne tempo wzrostu PKB i przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń realnych w sektorze przedsiębiorstw (zmiany w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku)

Źródło: Jak w wykresie 1.

Trudna sytuacja utrzymywała się na rynku pracy. Niewielką jej poprawę odnotowano w końcu roku, ale w całym 2013 r. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw (w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 9 osób) było o 1,0% mniejsze niż przed rokiem (wobec wzrostu o 0,1% w 2012 r.). W końcu 2013 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 2157,9 tys. osób i była o 21,1 tys., tj. o 2,0%, większa niż w końcu 2012 r. Stopa bezrobocia rejestrowanego ukształtowała się na poziomie 13,4% i była taka sama jak rok wcześniej.

Wzrost podaży pracy przekraczający wzrost popytu na pracę ograniczał presję na wzrost wynagrodzeń⁷. W 2013 r., w porównaniu z rokiem poprzednim, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej wzrosło nominalnie o 3,4%, wobec wzrostu o 3,7% w 2012 r. Z powodu niskiej inflacji jego siła nabywcza zwiększyła się o 2,5%, podczas gdy przed rokiem wzrosła o 0,1%. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw było nominalnie o 2,9%,

⁷ Zgodnie z wynikami badań koniunktury NBP, w drugim półroczu 2013 r. tylko 4-5% przedsiębiorstw zarejestrowało wzrost nacisków płacowych co oznacza, że presja płacowa znalazła się na poziomie zbliżonym do najsłabszej w historii badania. *Szybki Monitoring NBP. Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w IV kw. 2013 oraz prognoz na I kw. 2014*, NBP, Biuro Przedsiębiorstw, Gospodarstw Domowych i Rynków, Instytut Ekonomiczny, nr 01/14, styczeń 2014, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].

a realnie o 2,0% wyższe niż w 2012 r., ale w związku ze spadkiem liczby zatrudnionych realny fundusz wynagrodzeń zwiększył się tylko o 1,0%. Wyższe były też realne dochody ze świadczeń społecznych – przeciętne miesięczne realne emerytury i renty brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych o 4,4%, a realne emerytury i renty brutto rolników indywidualnych o 5,1%. Nie zmieniła się sytuacja dochodowa ludności utrzymującej się z pracy w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie⁸. Hamująco na tempo wzrostu funduszu nabywczego gospodarstw domowych oddziaływał spadek dynamiki dochodów ludności utrzymującej się z pracy na własny rachunek poza rolnictwem i obniżka dochodów z własności, do czego przyczynił się przede wszystkim spadek stóp procentowych NBP⁹. Zmalała wartość transferów pieniężnych od osób pracujących za granicą¹⁰. Wzrosła natomiast realna wartość kredytów konsumpcyjnych w systemie bankowym, co wynikało zarówno ze złagodzenia kryteriów i warunków udzielania oraz obniżenia kosztu ich pozyskania pod wpływem redukcji marż w połączeniu z obniżkami stóp procentowych, jak i jednoczesnego wzmocnienia popytu na kredyt¹¹. Na podstawie rachunków narodowych GUS szacuje się, że w 2013 r. całkowite realne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych były o 1,9% wyższe niż w 2012 r., gdy wzrosły o 0,1%.

W 2013 r., mimo przyspieszenia dynamiki wzrostu dochodów realnych ludności, odnotowano silne spowolnienie spożycia indywidualnego, które w stosunku do 2012 r. zwiększyło się zaledwie o 0,8%, wobec wzrostu o 1,3% rok wcześniej. W pierwszym półroczu minionego roku wzrost wydatków konsumpcyjnych sektora gospodarstw domowych (w cenach stałych, w ujęciu rocznym) był minimalny i wyniósł 0,1%, a w drugim półroczu przyspieszył do 1,5% (2,1% w IV kwartale). W pierwszej połowie roku był on hamowany przez spadek zatrudnienia, utrzymującą się wysoką stopę bezrobocia i niskie tempo wzrostu wynagrodzeń. W drugim półroczu jego wzrostowi sprzyjały: obniżanie się inflacji, powodujące wzrost realnych dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych, złagodzenie kryteriów przyznawania kredytów konsumpcyjnych w systemie bankowym, poluzowanie polityki fiskalnej i pieniężnej oraz poprawa nastrojów konsumenckich. Czynnikiem spowalniającym wzrost spożycia indywidualnego była nadal trudna sytuacja na rynku pracy i stopniowe odbudowywanie oszczędności przez gospodarstwa domowe¹².

⁸ *First estimates for 2013. EU28 real agricultural income per worker down by 1.3%*, Eurostat, News releases, 193/2013, 13 December 2013, <http://ec.europa.eu/eurostat> [dostęp: 30.05.2014].

⁹ *Sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w III kw. 2013 r.*, NBP, nr 01/14 (luty 2014), Warszawa, www.nbp.pl [dostęp 30.05.2014].

¹⁰ *Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał 2013 r.*, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹¹ *Raport o stabilności systemu finansowego*, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹² Z danych NBP wynika, że na koniec III kwartału 2014 r. gospodarstwa domowe miały 23,1 mld zł oszczędności, a kwartał wcześniej – 9,9 mld. Stopa oszczędzania, stanowiąca relację oszczędności brutto gospodarstw domowych do ich dochodów do dyspozycji, wyniosła po korekcie sezonowej 7,9%, wobec 3,1% w poprzednim kwartale i 7,5% przed rokiem. W grudniu 2014 r. oszczędności gospodarstw domowych wyniosły 279,845 mld zł i były o 18,2% wyższe niż w grudniu 2013 r. *Sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w III kw. 2013 r.*, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].

Trzeci rok z rzędu malejącej dynamice popytu konsumpcyjnego towarzyszył bezwzględny spadek popytu na żywność. Szacuje się, że w 2013 r. spożycie żywności i napojów bezalkoholowych w sektorze gospodarstw domowych (w cenach stałych) było o ok. 1,0% mniejsze niż w 2012 r. Podobnie jak w latach 2011-2012 zadecydowały o tym głównie: relatywne podrożenie żywności, wyższy od stopy inflacji wzrost cen wielu usług bytowych, stanowiący istotne obciążenie budżetów rodzin, oraz wzrost popytu na towary nieżywnościowe i usługi.

Wzrost średniego rocznego poziomu cen żywności i napojów bezalkoholowych w 2013 r. w stosunku do 2012 r. wyniósł 2,0% i był wyższy od stopy inflacji (0,9%). Żywność i napoje bezalkoholowe podrożały o 1,1%, podczas gdy rok wcześniej – o 0,6%. W nominalnym ujęciu bardziej niż żywność podrożały alkohole i wyroby tytoniowe (o 3,5%, w tym wyroby tytoniowe o 7,5%). Zwiększyły się koszty utrzymania mieszkania, ochrony zdrowia, rekreacji i kultury. Wydatnie wzrosły m.in. opłaty za wywóz śmieci (o 29,9%), usługi kanalizacyjne (o 6,0%) i zaopatrzenie w wodę (o 4,7%). Więcej niż przed rokiem trzeba było zapłacić za energię cieplną (o 4,5%) i usługi transportowe (o 3,1%). Wzrosły ceny usług stomatologicznych (o 3,3%) i lekarskich (o 3,1%). Obniżyły się natomiast, po wysokim wzroście w trzech poprzednich latach (o 41,1%), ceny paliw do prywatnych środków transportu (o 4,0%), przy wzroście opłat za usługi transportowe (o 3,1%). Wzrost wydatków gospodarstw domowych na usługi bytowe ograniczył możliwości zwiększenia wydatków na żywność.

Spadek popytu na żywność potwierdzają dane o sprzedaży detalicznej. W 2013 r. sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób, w cenach stałych, była nieznacznie, bo o 0,3% większa niż w 2012 r. Dane te są prawdopodobnie zawyżone, gdyż dotyczą jednostek średnich i dużych. Spadek liczby małych sklepów, których sprzedaż stanowi ponad 30,0% całkowitej sprzedaży, oraz wzrost wartości zakupów dokonywanych przez obcokrajowców, w tym zwłaszcza mieszkańców stref przygranicznych, wskazują na zmniejszenie się realnej wartości żywności nabywanej przez polskich konsumentów¹³. Niskiej dynamice sprzedaży żywności, napojów i wyrobów tytoniowych towarzyszył wydatny wzrost sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli i części, mebli, sprzętu RTV i AGD, tkanin, odzieży, obuwia, farmaceutyków, kosmetyków i pozostałej sprzedaży w niewyspecjalizowanych sklepach oraz spadek sprzedaży paliw, prasy, książek, sprzedaży w sklepach wyspecjalizowanych i pozostałej sprzedaży¹⁴.

Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2013 r. w porównaniu z 2012 r. przeciętne miesięczne nominalne wydatki gospodarstw domowych na żywność i napoje bezalkoholowe (w przeliczeniu na 1 osobę) zwiększyły się o 0,2%¹⁵, co

¹³ *Badania obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w IV kwartale 2013 roku*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹⁴ *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2013 r.*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹⁵ *Sytuacja gospodarstw domowych w 2013 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

przy 2,0% wzroście średniego poziomu cen detalicznych żywności i napojów bezalkoholowych oznacza spadek ich realnej wartości o 1,8%. Przyspieszenie dynamiki wzrostu płac i spowolnienie tempa wzrostu cen żywności wyhamowały spadek popytu na żywność w IV kwartale 2013 r., co znalazło odzwierciedlenie w niewielkim wzroście realnych wydatków gospodarstw domowych na żywność (o 0,4% r/r).

Przesłanki wzrostu konsumpcji żywności w 2014 r.

Spodziewana poprawa sytuacji gospodarczej w 2014 r. stwarza szansę na ożywienie konsumpcji prywatnej, będącej głównym składnikiem krajowego popytu. W ustawie budżetowej na 2014 r. zakłada się wzrost realnego PKB o 2,5% (wobec 1,6% w 2013 r.), wzrost spożycia ogółem o 1,6%, w tym indywidualnego o 2,1%, przy stabilizacji spożycia publicznego¹⁶. Wzrostowi spożycia prywatnego będą sprzyjać: niska inflacja, niskie stopy procentowe, stabilizacja rynku pracy i stopniowa poprawa nastrojów konsumentów. Zerowe tempo wzrostu spożycia publicznego to efekt kontynuacji działań konsolidacyjnych, zmniejszających deficyt sektora finansów publicznych.

Dostępne w okresie styczeń-kwiecień 2014 r. dane dotyczące gospodarki pozwalają na bardziej optymistyczną ocenę perspektyw wzrostu gospodarczego w Polsce. W I kwartale 2014 r. PKB zwiększył się o 3,4%, głównie w efekcie znacznego wzrostu konsumpcji i inwestycji (wykres 2). Spożycie ogółem było wyższe niż przed rokiem o 2,2%, w tym spożycie indywidualne o 2,6%¹⁷. Jednym z symptomów ożywienia konsumpcji prywatnej są dobre wyniki budżetu państwa. Po głębokim spadku w 2013 r., w okresie styczeń-kwiecień 2014 r. dochody z VAT wzrosły o 21,7%, a z podatku od osób prawnych o 3,2%¹⁸. O wzroście popytu konsumpcyjnego świadczą także pozytywne tendencje zarysowujące się na rynku pracy. W 2014 r. przełamany został trend spadkowy zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw. W kwietniu stopa rejestrowanego bezrobocia zmniejszyła się do 13,0% (z 14,0% przed rokiem). W okresie pierwszych czterech miesięcy 2014 r. przeciętna realna płaca w sektorze przedsiębiorstw była wyższa niż w analogicznym okresie 2013 r. o 3,7%, a przeciętna emerytura i renta w systemie pracowniczym – o 3,4%¹⁹. Zwiększyło się zapotrzebowanie gospodarstw domowych na kredyty. Przyspieszenie popytu konsumpcyjnego potwierdzają dane dotyczące sprzedaży detalicznej, która w okresie styczeń-kwiecień 2014 r., w cenach stałych, w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób wzrosła o 6,5% (wobec wzrostu o 0,1% rok wcześniej), pomimo wzrostu dobrowolnej stopy oszczędności. Istotnym czynnikiem wspierającym decyzje o zakupach była niska inflacja.

¹⁶ *Ustawa budżetowa na rok 2014*, www.mf.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹⁷ *Wstępny szacunek produktu krajowego brutto w I kwartale 2014 r.*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹⁸ *Sprawozdanie operatywne (miesięczne) z wykonania budżetu państwa*, www.mf.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

¹⁹ *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w kwietniu 2014 r.*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

Odnotowane w pierwszych miesiącach 2014 r. ożywienie spożycia indywidualnego, wzrost nakładów brutto na środki trwałe, przyspieszenie tempa wzrostu produkcji przemysłowej i coraz lepsze wyniki handlu zagranicznego sugerują, że wzrostowe tendencje w polskiej gospodarce utrzymają się. Ministerstwo Finansów ocenia, że w 2014 r. PKB wzrośnie o 3,3%, co oznacza zrewidowanie w górę prognozy resortu zawartej w tegorocznym budżecie. Zgodnie z przyjętą przez rząd w kwietniu br. Aktualizacją Programu Konwergencji²⁰, w 2014 r. stopa bezrobocia spadnie do 9,8%, z 10,3% w roku poprzednim (zharmonizowana stopa bezrobocia według BAEL), a liczba pracujących wzrośnie przeciętnie o 0,6%, po spadku o 0,1% w 2013 r. Tempo wzrostu przeciętnego nominalnego wynagrodzenia w gospodarce wyniesie 3,8%, a realnego – 2,6%, wobec odpowiednio 3,4% i 2,5% w 2013 r. Można przypuszczać, że w 2014 r. wraz z poprawą koniunktury gospodarczej szybciej niż w roku poprzednim będą rosły dochody z pracy na własny rachunek. Wzrostowi funduszu nabywczego ludności będzie też sprzyjał wzrost wolumenu kredytów konsumpcyjnych. Jednak ze względu na przewidywane spowolnienie dynamiki wzrostu dochodów emerytów i rencistów²¹, ograniczenie wzrostu funduszu wynagrodzeń w większości jednostek podsektora rządowego i w podsektorze ubezpieczeń społecznych, wynikające z prowadzonych działań konsolidacyjnych sektora finansów publicznych, wzrost obciążeń fiskalnych²², niski poziom dochodów z lokat bankowych i obligacji oraz wyższy niż przed rokiem, choć nadal relatywnie niski, poziom inflacji perspektywy znaczącej poprawy sytuacji dochodowej gospodarstw domowych są mało optymistyczne²³. Uwzględniając powyższe czynniki, szacuje się, że w 2014 r. dochody realne do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych będą się kształtować na poziomie o ok. 2,0-2,5% wyższym niż w 2013 r. Ich wzrost będzie więc nieco wyższy od notowanego przed rokiem (1,9%). W tych warunkach możliwe będzie niewielkie ożywienie popytu na żywność.

W okresie styczeń-kwiecień 2014 r. sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób, w cenach stałych, zwiększyła się w skali roku o 3,5%, wobec spadku o 0,3% w analogicznym okresie 2013 r. Można przypuszczać, że tendencja ta będzie się utrzymywać w kolejnych miesiącach, gdyż gospodarstwa domowe będą dążyły do odbudowy poziomu

²⁰ *Wieloletni plan finansowy państwa na lata 2014-2017, Część I. Program konwergencji. Aktualizacja 2014*, www.mf.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

²¹ W 2014 r., zgodnie z regułą waloryzacji, nominalny wzrost przeciętnej miesięcznej emerytury i renty z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych wyniesie 1,6%, a realny – 0,5%, przy inflacji na poziomie założonym w Ustawie budżetowej.

²² Pomimo że nie przewiduje się podniesienia stawek podatków, suma obciążeń podatkowych będzie większa. Będzie to wynikać m.in. z ograniczenia bądź likwidacji wielu ulg, np. zniesienia ulgi na Internet dla osób, które korzystały z niej wcześniej, czy ograniczenia ulgi prorodzinnej rodzinom z jednym dzieckiem, wzrostu podatków lokalnych, utrzymania wyższych stawek VAT, zamrożenia kwoty progu podatkowego itp.

²³ Badania koniunktury w sektorze przedsiębiorstw nie sygnalizują przyspieszenia dynamiki wynagrodzeń w najbliższym czasie. *Szybki monitoring NBP. Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w I kw. 2014 r. oraz prognoz na II kw. 2014 r.*, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014]. *Koniunktura w przemyśle, budownictwie, handlu i usługach w maju 2014 r.*, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

konsumpcji żywności sprzed kryzysu. Wzrostowi popytu sprzyjać będą optymistyczne prognozy tegorocznych zbiorów podstawowych ziemiopłodów i rozwoju produkcji zwierzęcej w rolnictwie, osłabiające presję na wzrost cen żywności, jak również ogólna poprawa nastrojów konsumentów²⁴. Szacuje się, że w 2014 r. spożycie żywności w sektorze gospodarstw domowych może być o 1,0-1,5% większe niż w roku poprzednim. Możliwości zwiększenia wydatków żywnościowych gospodarstw domowych będą ograniczone przez wzrost kosztów utrzymania mieszkania, związany m.in. z przewidywaną podwyżką czynszów, zwłaszcza w lokalach komunalnych, opłat za ogrzewanie, wodę i ścieki, oraz wzrost podatku od nieruchomości i innych podatków lokalnych, opłat za abonament RTV, cen obowiązkowych polis OC, leków i gazu. Istotnym obciążeniem dla wielu domowych budżetów będzie też wzrost akcyzy na alkohol i papierosy, bowiem wydatki na używki cechuje niska cenowa elastyczność popytu. Źródłem niepewności dla projekcji rozwoju spożycia żywności jest tempo wyżek cen artykułów żywnościowych. Przewiduje się, że w 2014 r. w Polsce średnioroczna dynamika wzrostu cen żywności będzie zbliżona do notowanej w 2013 r. i wyniesie 2,2%²⁵. Głównymi czynnikami ryzyka realizacji prognozy cenowej, obok niepewności związanej z kształtowaniem się uwarunkowań agro-przyrodniczych, są: skala ożywienia gospodarczego i tendencje na rynku pracy w Polsce, rozwój sytuacji makroekonomicznej w świecie i w strefie euro oraz powiązane z nią kształtowanie się kursu złotego do euro i dolara (aprecjacja/depresiasi w zależności od napływu/odpływu kapitału zagranicznego), zmiany cen surowców rolnych i energetycznych na rynkach światowych, spowodowane zakłóceniami w ich podaży, skutki konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, przekładające się na wydatne osłabienie dynamiki gospodarczej tych krajów i ograniczenia w eksporcie z Polski. Zdaniem niektórych ekspertów przyspieszenie wzrostu gospodarczego może skutkować wyższym wzrostem inflacji i cen żywności, niż wskazują dostępne obecnie prognozy²⁶. Sytuacja na Ukrainie, a także niekorzystne warunki meteorologiczne w wielu krajach, będących znaczącymi eksporterami surowców żywnościowych, mogą przyczynić się do silnego wzrostu ich cen na światowych rynkach w drugiej połowie 2014 r., stymulując wzrost cen na polskim rynku. W tych warunkach ożywienie popytu na żywność może być mało realne. Bardziej prawdopodobny wydaje się inny scenariusz, w którym wzrost krajowej podaży produktów rolno-spożywczych w 2014 r. wyhamuje dynamikę cen żywności. W efekcie średni poziom cen detalicznych żywności może być podobny do notowanego w 2013 r., a wzrost popytu na żywność – mierzony realną wartością wydatków w sektorze gospodarstw domowych – wyższy od zakładanego w prezentowanej projekcji.

²⁴ Rok 2014 przyniósł przełamanie narastającej wśród Polaków fali pesymizmu. Po raz pierwszy od 5 lat odsetek osób uważających, że ich sytuacja finansowa w najbliższym czasie poprawi się, wzrósł i to ponad trzykrotnie, z 7% w 2012 r. do 25% w 2014 r., *Polska ma największy w Europie odsetek obywateli, którzy sięgają po produkty oszczędnościowe, ubezpieczeniowe i emerytalne*, <http://www.genworth.pl> [dostęp: 30.05.2014].

²⁵ *Raport o inflacji*, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].

²⁶ *Opis dyskusji na posiedzeniu decyzyjnym Rady Polityki Pieniężnej w dniu 7 maja 2014 r.*, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone rozważania pokazują, że polska gospodarka fazę spowolnienia ma już za sobą i od początku 2014 r. rozwija się w tempie zbliżonym do potencjalnego. Wiele wskazuje na to, że w 2014 r. wzrost gospodarczy Polski będzie wyższy od średniego dla strefy euro oraz średniego w UE-28²⁷. Powodem do optymizmu makroekonomicznego jest perspektywa przyspieszenia inwestycji i konsumpcji prywatnej. W I kwartale 2014 r. spożycie indywidualne podniosło wskaźnik PKB (3,7%) o 1,7 pkt. proc., a nakłady brutto na środki trwałe – o 1,2 pkt. proc. Czynniki wzrostu naszej gospodarki przesuwają się z eksportu netto w stronę popytu wewnętrznego. Świadczą o tym m.in. dane o sprzedaży detalicznej i produkcji budowlano-montażowej, dane z rynku pracy, informacje o wpływach podatkowych budżetu czy dane z sektora bankowego, wskazujące na wyraźny wzrost zainteresowania kredytem ze strony gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Popyt krajowy będzie się nadal umacniał i choć jego skalę trudno będzie jeszcze nazwać boorem, może się okazać pozytywną niespodzianką, w znacznym stopniu kompensując możliwy, mniej pomyślny scenariusz ze strony popytu zagranicznego. Wzrost dochodów gospodarstw domowych, niska inflacja i poprawa sytuacji na rynku pracy będą wspierały decyzje konsumentów o zakupach żywności. Ożywienie sprzedaży detalicznej żywności w pierwszych miesiącach bieżącego roku i optymistyczne prognozy rozwoju krajowej produkcji roślinnej i zwierzęcej pozwalają przypuszczać, że w 2014 r. nastąpi odwrócenie, obserwowanej w latach 2011-2013, spadkowej tendencji popytu na żywność.

Bibliografia

- Badania obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w IV kwartale 2013 roku*, GUS, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa-Rzeszów, 20 lutego 2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał 2013 r.*, NBP, Warszawa 2014, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Claessens S., Kose M. Ayhan, Laeven L., Valencia F. (2014), *Financial Crises: Causes, Consequences, and Policy Responses*, IMF, Washinton.
- European Economic Forecast. Spring 2014*, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, maj, 2014, http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2014_spring_forecast_en.htm [dostęp: 30.05.2014].

²⁷ Tak prognozuje m.in. Komisja Europejska. *European Economic Forecast. Spring 2014*, http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2014_spring_forecast_en.htm [dostęp: 30.05.2014].

- First estimates for 2013. EU28 real agricultural income per worker down by 1.3%*, Eurostat, News Releases, 193/2013, 13 December 2013, <http://ec.europa.eu/eurostat> [dostęp: 30.05.2014].
- Informacja Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie zaktualizowanego szacunku PKB według kwartałów za lata 2012-2013*, GUS, Warszawa, 16.04.2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2013 r.*, GUS, Warszawa, 29 stycznia 2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w kwietniu 2014 r.*, GUS, Warszawa, 23 maja 2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Koniunktura w przemyśle, budownictwie, handlu i usługach w maju 2014 r.*, GUS, Warszawa, 22.05.2014, www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Marczewski K. (red.) (2011), *Koniunktura gospodarcza świata i Polski w latach 2009-2012*, IBRKK, Warszawa.
- Nawrot W. (2009), *Globalny kryzys finansowy XXI wieku. Przyczyny, przebieg, skutki, prognozy*, Wydawnictwa Fachowe CEDEWU.PL, Warszawa.
- Opis dyskusji na posiedzeniu decyzyjnym Rady Polityki Pieniężnej w dniu 7 maja 2014 r.*, NBP, Rada Polityki Pieniężnej, Warszawa, 22 maja 2014 r., www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Polska ma największy w Europie odsetek obywateli, którzy sięgają po produkty oszczędnościowe, ubezpieczeniowe i emerytalne*, Genworth, Warszawa, 20 maja 2014, <http://www.genworth.pl> [dostęp: 30.05.2014].
- Raport o inflacji*, NBP, Rada Polityki Pieniężnej, Warszawa, marzec 2014 r., www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Raport o stabilności systemu finansowego*, NBP, Warszawa, grudzień 2013 r., www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Real GDP growth rate*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 30.05.2014].
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013*, GUS, Warszawa.
- Sprawozdanie operatywne (miesięczne) z wykonania budżetu państwa*, Ministerstwo Finansów, Warszawa, 30 maja 2014 r., www.mf.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Szybki monitoring NBP. Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w IV kw. 2013 oraz prognoz na I kw. 2014*, NBP, Biuro Przedsiębiorstw, Gospodarstw Domowych i Rynków, Instytut Ekonomiczny, Nr 01/14, Warszawa, styczeń 2014, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Szybki monitoring NBP. Informacja o kondycji sektora przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem stanu koniunktury w I kw. 2014 r. oraz prognoz na II kw. 2014 r.*, nr 02/14, NBP, Biuro Przedsiębiorstw, Gospodarstw Domowych i Rynków, Instytut Ekonomiczny Warszawa, kwiecień 2014 r., www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Sytuacja gospodarstw domowych w 2013 r. w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, Informacja sygnałna, GUS, Departament Badań

- Społecznych i Warunków Życia, Warszawa, 26.05.2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w III kw. 2013 r.*, NBP, nr 01/14, Warszawa 2014, www.nbp.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Świetlik K. (2012), *Konsumpcja jako czynnik wzrostu PKB w Polsce w ostatnich latach*, „Konsumpcja i Rozwój”, nr 1, IBRKK, Warszawa.
- Świetlik K. (red.) (2013), *Popyt na żywność. Stan i perspektywy*. IERiGŻ-PIB, MRiRW, ARR, Analizy rynkowe nr 14, Warszawa.
- Ustawa budżetowa na rok 2014. Uzasadnienie*, Rada Ministrów, Warszawa, wrzesień 2013, www.mf.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- Wieloletni plan finansowy państwa na lata 2014-2017, Część I. Program konwergencji. Aktualizacja 2014*, Rada Ministrów, Warszawa, kwiecień 2014, www.mf.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].
- World Economic Outlook October 2012*, IMF, Washington, <http://www.imf.org> [dostęp: 30.05.2014].
- World Economic Outlook Update January 2013*, IMF, Washington, <http://www.imf.org> [dostęp: 30.05.2014].
- Wstępny szacunek produktu krajowego brutto w I kwartale 2014 r.*, GUS, Departament Rachunków Narodowych, Warszawa, 30.05.2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 30.05.2014].

Streszczenie

W latach 2009-2013, w wyniku spowolnienia tempa wzrostu PKB, któremu towarzyszyły negatywne zjawiska na rynku pracy, stosunkowo wysoka inflacja i niska dynamika realnych dochodów ludności, nastąpiło zmniejszenie tempa wzrostu konsumpcji indywidualnej i bezwzględna redukcja popytu na żywność. W połowie 2013 r. gospodarka Polski weszła na ścieżkę wzrostu. Obserwacje rynku wskazują na ożywienie konsumpcji. Celem prezentowanego opracowania jest przedstawienie głównych makroekonomicznych uwarunkowań spożycia żywności w 2013 r. na tle lat wcześniejszych, zobrazowanie skali jego zmian, wskazanie przewidywanych kierunków jego rozwoju w 2014 r. oraz identyfikacja najważniejszych czynników ryzyka sugerowanych projekcji. W pracy wykorzystano dane rachunków narodowych GUS, wyniki badań budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS, wyniki badań NBP, Ministerstwa Finansów oraz innych krajowych i zagranicznych instytucji, jak również wyniki własnych analiz statystyki rynkowej. W badaniach zastosowano głównie metody analizy statystycznej i ekonomicznej.

Słowa kluczowe: PKB, dochody realne, spożycie indywidualne, konsumpcja żywności.

Kody JEL: E21, E24, O11

Dilemmas of Food Consumption Development under the Conditions of Unstable Economic Situation

Summary

In the years 2009-2013, in result of the slowdown of the rate of GDP growth, which was accompanied by negative phenomena in the labour market, a relatively high inflation and low dynamics of population's real incomes, there took place a decrease in the rate of growth of individual consumption and an absolute reduction of demand for foods. In the mid-2013, the Poland's economy entered the growth path. The market observations indicate consumption recovery. An aim of the presented study is to show the main macroeconomic determinants of food consumption in 2013 against the background of earlier years, to illustrate the scale of its changes, to indicate the anticipated directions of its development in 2014 as well as to identify the most important risk factors of the suggested projections. In her work, the author used the data of national accounts prepared by the Central Statistical Office (GUS), outcomes of household budgets surveys carried out by GUS, research findings of the NBP, the Ministry of Finance and other national and foreign institutions as well as the results of own analyses of the market statistics. In the research, there were mainly applied the methods of statistical and economic analysis.

Key words: GDP, real incomes, individual consumption, food consumption.

JEL codes: E21, E24, O11

Artykuł nadesłany do redakcji w czerwcu 2014 r.

© All rights reserved

Afiliacja:

dr hab. Krystyna Świetlik

profesor IERiGŻ-PIB

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB

ul. Świętokrzyska 20

00-002 Warszawa

e-mail: krystyna.swietlik@ierigz.waw.